

Începuturile scrisului în limba română și statutul Mănăstirii Peri din Maramureș, sec. al XIV-lea

Conf. univ. dr. Nicolae Iuga

Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” Arad
Departamentul de Științe Socio-umane

Abstract:

În textul de față am abordat un moment din cultura română în care civilizația românească și scrierea în limba română s-au situat spiritualicește în centrul Europei, iar nu în marginea ei. Anume, avem în vedere primele traduceri ale cărților religioase în limba română, în prima jumătate a sec. al XV-lea, aproximativ între anii 1434-1437, anticipând astfel cu aproape un secol ideile Reformei și traducerea Bibliei în limba germană de către Martin Luther, finalizată la 1532.

Specialiștii s-au pus de acord asupra faptului că primul text în limba română care ni s-a păstrat îl constituie celebra Scrisoare a lui Neacșu din Câmpulung către Judele Brașovului din 1521, dar tot aceiași specialiști nu exclud faptul că s-a scris în limba română și anterior acestei date, cu referire specială la scrierile numite „texte maramureșene” sau „texte rotacizante”, considerate ca fiind cele mai vechi texte în limba română.

În acest articol, noi propunem cititorului o scurtă incursiune istorică în universul fascinant al acestor texte arhaice, în vederea localizării și datării lor cu un plus de argumente originale.

Cuvinte cheie: Texte rotacizante, Mănăstirea Peri, Maramureș, Jan Hus, Martin Luther,

Atunci când este vorba despre începuturile scrisului în limba română, problemele sunt departe de a fi clarificate în toată întinderea lor. Există lucruri sigure amestecate cu altele nesigure, certitudini mixate cu presupuneri, fapte combinate cu fabulații, conjeturări edificate pe ipoteze foarte plauzibile cu alegații pur fanteziste. În genere se consideră că *Scrisoarea lui Neacșu* din Câmpulung, în fapt o veritabilă „Notă informativă” adresată lui Hans Beckner din Brașov, datând din 1521, este prima scriere în limba română care ni s-a păstrat, dar acest fapt nu poate exclude presupunerea că s-ar fi scris în limba română și mai-nainte de acest an. Însăși relativa „maturitate” a limbii din *Scrisoarea lui Neacșu* întărește această presupunere. Înlăturând cele câteva formule fixe din limba slavonă, „miezul limbii române ni se înfățișează curat și limpede” [1].

Ipoteze și argumente

Se emite în mod curent afirmația că primele scrieri în limba română, datând de la începutul sec. al XV-lea, sunt așa-numitele „texte rotacizante” sau „texte maramureșene” și că acestea au fost scrise undeva într-o mănăstire din Maramureș, fără alte precizări.

Dar, în raport cu exigențele științifice, susținerea argumentată a afirmației întâmpină o serie de reale dificultăți, care nu pot fi ignorate. Anume: (a) Nu se păstrează nicăieri niciunul dintre originalele acestor texte, deci lipsește cumva chiar obiectul cercetării. (b) Se păstrează doar un număr de patru texte, celebre de altfel, zise „texte rotacizante” (Codicele voronețean, Psaltirea voronețeană, Psaltirea Hurmuzaki și Psaltirea scheiană), despre care se știe cu certitudine doar că sunt copii făcute după manuscrise mai vechi și se presupune că procesul de copiere pentru unele texte s-a efectuat la mănăstirile din Moldova, în speță la Voroneț, unde unele dintre aceste documente vechi au fost descoperite în a doua jumătate a sec. al XIX-lea. (c) Aceste patru texte sunt copii, faptul este evident din cuprinsul lor, dar nu există nicăieri în aceste texte referiri care să-l indice pe copist, manuscrisul după care s-a copiat, nici locul și data unde s-a realizat copierea. (d) Nu există dovezi directe privind circulația/trecerea textelor rotacizante din Maramureș la Moldova. (e) De ce primele traduceri ale cărților bisericești în limba română se vor fi fost făcut în Maramureș, în secolul al XV-lea, și nu altundeva și altcândva?

Obiecțiile de mai sus sunt de fapt chestiuni de metodă științifică, de îndoială metodică de tip cartesian, proprie încercărilor de a fundamenta o știință cât mai riguroasă cu putință, dar care pot fi în parte depășite prin analiza detaliată a subiectului. Faptul că nu se mai păstrează niciunul dintre originalele acestor texte, supranumite de către lingviști nu doar „texte rotacizante” ci și „texte maramureșene”(1), nu înseamnă nicidecum că aceste originale nu ar fi existat. Copiile sunt numite, pe drept, „texte maramureșene” în virtutea faptului că acestea conservă o particularitate lingvistică de ordin fonetic, rotacismul, specific sub-dialectului/graiului maramureșean, dar nu și celui moldovean. Rotacismul nu este cunoscut/nu a fost semnalat în performarea curentă și nici atestat istoric în graiul local din zona Moldovei, dar era încă uzual, era viu în Maramureș, adică era performat natural de către generațiile vârstnice și neștiutoare de carte, respectiv ne-expuse la influențele livrești și mediatice, până în urmă cu două-trei decenii. Este de notorietate publică faptul că în Maramureș se zicea până recent (poate se mai pronunță și azi de către unele persoane mai înaintate în vârstă): „cer sărin” în loc de cer senin, „nimăru” în loc de nimănu, „verin” în loc de venin, „gerunt’e” în loc de genunchi, „jurincă” în loc de junincă ș.a.m.d. Putem, așadar, considera rotacismul ca pe un dat specific local și localizabil cu precizie, ca pe o marcă indelebilă specifică graiului și scrisului vechi maramureșean, o marcă proprie textelor originale,

după care pot fi recunoscute indubitabil și copiile, indiferent unde s-ar fi realizat acestea, în întreg arealul limbii române. Apoi, mai sunt vizibile în textele rotacizante și unele urme ale influenței lingvistice maghiare (de exemplu: „gioc” în loc de joc, „gios” în loc de jos etc.), influențe prezente în graiul maramureșean, dar care istoricește nu s-ar fi putut exercita în Moldova.

În acest punct al demersului nostru se impune firesc interogația: de ce în Maramureș și nu altundeva? Și: de ce la început de secol XV și nu altcândva?

Majoritatea savanților români din a doua jumătate a sec. al XIX-lea și din sec. XX, dar și cercetătorii de dată recentă sunt de acord cu două fapte principale, corelate între ele: (a) primele traduceri ale cărților de slujbă au fost realizate din slavona bisericească în limba română la o mănăstire din Maramureș; și (b) efectuarea acestor traduceri trebuie pusă în legătură cu influența husită. Astfel, cercetătorul contemporan acad. Ioan Aurel Pop dar și mulți alții susțin ideea influenței husite [2], venite din Cehia în nord-vestul Transilvaniei, respectiv în Maramureș. După cum se știe, reformatorul religios și scriitorul de limbă cehă Jan Hus a fost condamnat pentru erezie și ars pe rug la Constantz (în Elveția) la anul 1415, eveniment care a stârnit o puternică nemulțumire în Cehia și a declanșat războaiele numite husite (între 1419-1434), cu ecouri inclusiv în Transilvania [3]. Să amintim aici numai binecunoscuta Răscoală de la Bobâlna (1437), cu o clară cauzalitate religioasă, determinată de încercarea episcopului catolic al Transilvaniei de a colecta zeciuiala restantă pe trei ani într-o singură tranșă, precum și măsura luată de același episcop catolic de a percepe taxe bisericești inclusiv de la români, care nu erau catolici ci ortodocși [4]. Confrunțați cu aceste abuzuri dar și sub influența ideilor reformiste ale lui Jan Hus și a războaielor husite, țărani unguri și români din Transilvania s-au răscolat.

Una dintre ideile considerate eretice ale lui Jan Hus era aceea că Biblia și cărțile de slujbă trebuie traduse în limba poporului, el însuși scriind în ultimii ani ai vieții sale exclusiv în limba cehă. Influența ideilor husite pare cauza cea mai plauzibilă, pentru a explica împrejurarea că o serie de cărți de slujbă au fost traduse pentru prima oară în limba română în nord-vestul Transilvaniei, adică în Maramureș, în zona de maximă proximitate geografică româno-cehă, unde se știe că se produceau schimburi comerciale și de influență cultural-religioasă.

Manuscrisele supranumite „texte maramureșene” sau „texte rotacizante”, copii după originalele pierdute provenind din Maramureș, intitulate după locul în care au fost descoperite sau după numele donatorilor [5], sunt următoarele:

(a) **Codicele voronețean** (descoperit de către prof. I. Crețu în 1871 în Mănăstirea Voroneț și publicat la 1885 de G. Sbierea; manuscrisul este incomplet și conține o parte din Faptele Apostolilor, începând de la cap. 18

până la final, precum și Epistola Sf. Iacob și cele două Epistole ale Sf. Ap. Petru);

(b) **Psaltirea Scheiană** (după numele donatorului Sturza Scheianul; cuprinde psalmii lui David, plus o serie de cântări și rugăciuni, dintre care unele se regăsesc în Vechiul Testament, iar altele sunt adausuri de rugăciuni uzuale realizate de către autori necunoscuți);

(c) **Psaltirea Voronețeană** (descoperită de către Simion Florea Marian în 1882 în podul Mănăstirii Voroneț; manuscris incomplet, care cuprinde textul slavon al Psaltirii, alături de traducerea în limba română);

(d) **Psaltirea Hurmuzaki** (după numele donatorului, istoricul bucovinean Eudoxiu Hurmuzaki; reprezintă un alt text al Psaltirii, diferit de Psaltirea Scheiană și cea Voronețeană, despre care specialiștii susțin că ar fi fost tradus tot în Maramureș, la aceeași mănăstire ca și celelalte).

Toate aceste texte, copiile nu originalul, judecând după data fabricării hârtiei pe care au fost copiate, sunt datate de către savanți ca fiind realizate în prima jumătate a sec. al XVI-lea.

Potrivit savantului Nicolae Iorga, originalele acestor cărți de slujbă, Apostolul și Psaltirea, au fost traduse la Mănăstirea Peri din Maramureș între anii 1434-1437 [6], deci cu aproximativ un secol mai-nainte de copierea lor în mănăstiri din Moldova. Mai precis, Nicolae Iorga susține că la Mănăstirea Peri din Maramureș au fost traduse între anii 1434-1437 două cărți de slujbă: un „Apostol” (cartea Faptele Apostolilor din Noul Testament, intitulată în originalul maramureșean: „Lucrul apostolesc”, precum și o serie de Epistole ale apostolilor) și o Psaltire. Acestea ar fi stat apoi la baza copiilor numite „texte maramureșene”, realizate în mănăstiri din Moldova. Istoricul Nicolae Iorga nu face referire directă la izvoarele pe care se bazează atunci când menționează cărțile traduse la Peri și datarea acestor traduceri, dar pe de altă parte nu au fost produse niciodată până în prezent nici un fel de dovezi contrarii, care să infirme susținerile acestui savant. Dimpotrivă, cercetătorii care s-au ocupat de temă [7] acceptă cvasiunanim și în mod tacit trei aserțiuni cu valoare științifică: (a) localizarea proto-textelor maramureșene la Mănăstirea Peri din Maramureș, (b) datarea lor, cu oarecari variațiuni privind anii, în prima jumătate a sec. al XV-lea și (c) realizarea traducerilor sub influență husită.

Influența husită în Transilvania și Maramureș este sigură, păstrându-se o serie de documente în acest sens. În cursul războaielor husite, adepții lui Jan Hus făceau dovada unor idei privitoare la o reformă amplă și complexă a Bisericii Cataolice, ridicau o serie de revendicări atât de ordin dogmatic, cât și de ordin secular. De exemplu, ei solicitau ca, spre deosebire de practica răspândită în Biserica Catolică a cuminecării numai cu azimă, împărțășania să fie săvârșită sub ambele forme, atât cu azimă cât și cu vin, un element de oficiu liturgic care azi s-ar putea să nu mai aibă o relevanță soteriologică deosebită, în tot cazul să nu mai constituie o problemă de ordin sociologic, un motiv de război de exemplu, dar husiții mai criticau totodată

vehement corupția în rândurile clerului, practica indulgențelor, pompa episcopală și veșmintele somptuoase, precum și avuțiile imense adunate de către Biserică, o problemă actuală în toate timpurile. În fine, husiții mai cereau categoric „naționalizarea” serviciului divin, adică oficierea slujbelor bisericești pe limba poporului. Or, pentru asta era necesară mai întâi traducerea cărților de slujbă pe limba poporului.

Din Cehia și Slovacia de azi husitismul a pătruns în zona de contiguitate geografică a Maramureșului. Un document din epocă semnalează faptul îngrijorător că în Zips (regiune din nord-estul Slovaciei de azi și din vecinătatea Maramureșului medieval) se practică cuminecătura după reforma husită, sub ambele forme, cu azimă și cu vin. Alt document, datat la 6 ianuarie 1456, este o scrisoare a celebrului teolog iezuit Ioan de Capistrano, comandant în oastea lui Iancu de Hunedoara, prin care se cere nobililor ardeleni „să pustiască bisericilor valahilor schismatici, ale sârbilor și ale husiților eretici” [8].

Se pot ridica, în mod firesc, și unele întrebări conexe, precum: ce se înțelege în document prin „valahi schismatici”? Este vorba doar de români „schismatici” în sensul că erau de confesiune ortodoxă, bizantină, sau de români care erau deja adepții unor idei husite? De ce valahii sunt puși laolaltă cu ereticii husiți? Cine sunt aici „sârbii”? Sunt sârbi de neam sau sunt români ortodocși aflați sub ascultarea canonică a vreunui episcop sârb și, prin urmare, numiți prin extensie „sârbi”, așa cum s-a mai întâmplat în unele zone din Ardeal și Maramureș spre sfârșitul sec. al XVIII-lea? Și cine sunt „husiții eretici”, de ce neam? Vor fi existat și români printre ei? Etc., etc. Indiferent de răspunsurile particulare care se pot imagina la aceste întrebări și la altele, un lucru esențial este clar, că „erezia” husită a fost pătruns în Ardeal și în Maramureș și că o componentă importantă a acesteia, cu un veac mai-nainte de Luther și Calvin, era exigența ca Sfintele Scripturi să fie traduse pe limba poporului.

Un argument suplimentar

Despre începuturile scrisului în limba română s-a scris, după cum era și firesc, mai mult din punct de vedere filologic și istoric. S-a studiat amănunțit textul ca fapt filologic în sine, s-au făcut observații judicioase asupra unor aspecte care țin de evoluția limbii, s-au făcut conexiuni cu fapte istorice și s-au realizat deducții, au fost urmate criterii de plauzibilitate și au fost criticate opiniile adverse cu argumente logice aparent imbatabile, fără legătură cu fapte non-lingvistice colaterale. S-au făcut multe în domeniu, dar s-a neglijat în schimb instituția în care au fost realizate aceste traduceri, mănăstirea în care s-a muncit pe text de către călugări și cărturari anonimi. Adică Mănăstirea de la Perii Maramureșului.

Întrebarea care se impune aici este: avea oare acea mănăstire din Maramureș, Mănăstirea Peri, călugări învățați și cărturari poligloți, în stare

să realizeze traduceri pe la început de secol XV? În definitiv, ce fel de mănăstire exista atunci la Peri în Maramureș?

În satul Peri din Maramureș (în dreapta Tisei, azi în Ucraina, la vreo 15 km în aval de Sighet) exista încă din sec. al XIV-lea o mănăstire ortodoxă română, cu hramul păzitorului de spațiu sacru Sfântul Arhanghel Mihail, mănăstire ctitorită de către însuși Dragoș Voievod, descălecătorul de mai târziu al Țării Moldovei, împreună cu fratele său Drag. Acest fapt istoric ca atare nu a fost pus de către nimeni la îndoială și nici nu ar fi putut fi pus, pentru că este amplu documentat în Diplomele Maramureșene [9].

După ce urmașii lui Dragoș Vodă au fost alungați de la domnia Moldovei de către Bogdan I, la anul 1359, doi nepoți ai deja răposatului voievod Dragoș, Balc și Drag, s-au întors în Maramureș și au refăcut vechea ctitorie a Drăgoșeștilor de la Peri, înzestrându-o cu trei sate și alte proprietăți [10]. Apoi, în primăvara anului 1391, voievodul Drag pornește într-o lungă și nelipsită de primejdii călătorie până la Constantinopol, cu scopul de a obține, de la însuși patriarhul ecumenic, pentru Mănăstirea Peri statutul de stavropighie a Patriarhiei Ecumenice și de Episcopie Ortodoxă pentru românii de aici, din Maramureș și din nord-vestul Transilvaniei. De ce? Explicația este în fapt simplă. Centrul episcopal ortodox pentru românii din nordul actualei României și slavii din proximitate se afla pe atunci în Cetatea Haliciului. În anul 1387, Cetatea Haliciului este anexată de către Polonia, iar regele Cazimir al Poloniei a cerut Patriarhului ecumenic Filotei să ridice Haliciul la rang de mitropolie [11], dar numai pentru credincioșii ortodocși din regatul său. În acest context, românii ortodocși din Maramureș și de la Moldova rămâneau fără o autoritate proprie de rang episcopal, iar pe de altă parte românii maramureșeni nu voiau ca, în probleme de ordin bisericesc, să fie puși sub ascultarea vreunui episcop catolic din Ungaria [12]. Atunci au fost începute demersuri de către domnitorul Moldovei Petru I Mușat, de înființare a unei mitropolii ortodoxe proprii pentru Moldova, demersuri finalizate abia în anul 1401. Și tot atunci voievozii maramureșeni au inițiat demersuri, tot la Patriarhia Ecumenică de la Constantinopol, pentru crearea unei instituții proprii de rang episcopal. Miza era deosebită. Trecerea Haliciului la Polonia a însemnat un vid de putere, nu în sens militar ci în sens eclesiastic și simbolic, precum și o problemă cu o dimensiune economică, anume dreptul de a colecta dări bisericești, iar acest vid trebuia grabnic compensat, prin instituirea unor noi centre de putere simbolică și de organizare bisericească pentru românii din Maramureș și Moldova.

Așadar, în vara anului 1391, voievodul maramureșean Drag se află la Patriarhia Ecumenică unde, pe data de 13 august, primește din „cinstita mână” a Patriarhului Antonie al IV-lea al Constantinopolei, „al Romei celei noi și a întregii lumi” Gramata de ridicare a Mănăstirii de la Peri din Maramureș la rangul de Stavropighie patriarhală, un fapt cu consecințe istorice încă insuficient studiate și evaluate. Textul Gramatei, în versiune

latină, a fost publicat integral în Diplomele Maramureșene de către Ioan Mihalyi [13].

După ample formule introductiv-protocolare și diplomatice de tip bizantin, în care Patriarhul Constantinopolului îi numește pe voievozii maramureșeni Balc și Drag „frați de prea bun neam, în chip fericit născuți și în Dumnezeu cinstiți ai Smereniei Noastre” etc., Gramata instituie, în esență, următoarele: (a) Mănăstirea Peri trece în proprietatea Patriarhiei de la Constantinopol prin donație („...ecclesiam videlicet În nomine Sancti Michaelis fundatam donarunt ac obtulerunt ita”); (b) Sus-zisa Mănăstire, de acum și în urmarea timpurilor, se va bucura de supravegherea și protecția Patriarhiei ecumenice, iar preoții de aici, în semn de obediență simbolică, vor pomeni numele patriarhului ecumenic la toate slujbele dumnezeiești („...cum magnum honore În nostram protectione suscepimus [...] et quod În omnibus divini officiis pro suo patriarcha faciet commemorationem”); (c) Se delimitază teritoriul de sub autoritatea Stavropighiei patriarhale maramureșene, în afară de Maramureș, după cum urmează: Sălajul, Medieșul (adică Satu Mare), Ugocea și Bărjaba (din Ucraina de azi), Ciceul, Ungurașul și Almașul (adică Bihorul), o întindere considerabilă, chiar și pentru o mitropolie din epoca modernă, care poate fi străbătută cu alte mijloace de transport și comunicații; (d) Egumenul Pahomie, care este și abatele Mănăstirii, are autoritate deplină asupra veniturilor Mănăstirii și asupra ținuturilor arondate („Pachomius prior et abbas plenariam autoritatem habent super omnes proventus dicti monasterii ac pertinentiarum”); (e) Egumenul trebuie să supravegheze preoții și poporul, dar aici va trebui să funcționeze și un anume fel de școală teologică, deoarece egumenul are și obligația de a-i învăța pe toți, preoți și popor cele folositoare și mântuitoare pentru suflet („ut eos ad bona opera indicet et erudiat animae”); (f) Egumenul mai are autoritatea să judece și să cerceteze judecățile făcute de către preoți, din toate ținuturile amintite supuse Scaunului său bisericesc, ca un fel de instanță de apel („judicare omnes causas ad sede ecclesiasticam spectantes În dicto monasterio et pertinentiis eiusdem”); (g) Iară dacă se va întâmpla ca egumenul Pahomie să moară, „căci toți suntem muritori” („ut omnes mortales sumus”), atunci toți frații călugări, cu ctitorii Balc și Drag și cu toți oamenii, mici și mari, din ținuturile supuse Stavropighiei se vor aduna și vor alege într-o adunare deschisă un nou egumen, sub autoritatea și cu binecuvântarea Patriarhiei („omnes fratres spirituales tunc et Balicza ac Drag cum omnibus hoiminibus parvis et magnis În dictis pertinetiis residentibus ac congregatis aperte ut ita congregati priori eligat nostra autoritate et benedictione”), o prevedere imperativă și un precedent canonic, care anticipează cu multe secole Statutul bisericesc conceput de Sf. Andrei Șaguna Mitropolitul Ardealului, în a doua jumătate a sec. al XIX-lea, care leagă strâns Biserica Ortodoxă de popor, dând poporului posibilitatea de a se pronunța, prin delegați, cu privire la alegerile de ierarh.

Stavropighia Patriarhiei Ecumenice cu rang de Episcopie Ortodoxă de la Perii Maramureșului a avut o soartă vitregă. La 1397, ducele Theodor Koriatovici, înfrânt fiind de lituanieni în bătălia de la Bratzlaw, se refugiază împreună cu ce a mai fost rămas din armata sa și cu o numeroasă comunitate ruteană în Ungaria. Aici primește de la regele maghiar un domeniu, pe care ridică Cetatea Munkácsului. La începutul secolului următor, la Munkács ia ființă o Episcopie Ortodoxă ruteană. De aici va începe un lung șir de vexațiuni și abuzuri, de rivalități și lupte sângeroase împotriva Stavropighiei de la Peri. Miza era dreptul de colectare a dărilor bisericești de pe o întindere considerabilă. Constantinopolul cade sub stăpânire otomană, la 1453 și, deci, nu mai poate oferi protecție stavropigiilor proprii. Mănăstirea Peri este atacată în mod repetat de militarii trimiși de episcopul de la Munkács, este jefuită și incendiată, pierzându-se astfel multe documente, cărți de slujbă și manuscrise extrem de prețioase. După aproximativ o sută de ani, cele două instituții bisericești ajung la judecata regelui maghiar Ladislau II, în problema dreptului de colectare a dărilor bisericești, iar sentința regală a fost dată în favoarea Episcopiei de la Munkács [14]. După aceasta, Mănăstirea Peri a scăzut ca importanță și a fost desființată cu totul și clădirile demolate, la început de sec. al XVIII-lea, în contextul expansiunii uniate.

La judecata regelui maghiar, reprezentanții Mănăstirii Peri se prezintă cu o traducere în latină a Gramatei patriarhale, scrisă în original în greaca veche, deoarece latina era limbă de Cancelarie în Regatul Maghiar, iar greaca nu. Așa se explică faptul că în Diplomele Maramureșene s-a păstrat versiunea latină a Gramatei. Multă vreme s-a crezut că Gramata originală s-a pierdut, distrusă fiind în incendiile repetate care au afectat Mănăstirea Peri. Dar – surpriză! – Gramata originală a fost ascunsă, spre a fi ferită de distrugere, în ...Moldova, probabil în vreo mănăstire de aici! Originalul grecesc a ajuns, de la nu se știe de la care mănăstire din Moldova, la omul politic și cărturarul Mihai Kogălniceanu, care l-a și publicat în a sa „Arhiva Românească” în anul 1841. Ioan Mihalyi de Apșa a confruntat, printr-un intermediul unui profesor de greacă veche de la Universitatea din Budapesta, textul grecesc publicat de către Kogălniceanu cu cel latin publicat de el și a ajuns la concluzia că traducerea latină efectuată la Peri reproduce fidel originalul grecesc [15].

Când a fost dusă spre păstrare Gramata originală grecească la mănăstirea respectivă din Moldova? Au fost duse tot atunci și cărți de slujbă traduse în românește la Mănăstirea Peri din Maramureș? Probabil, chiar foarte probabil. Un lucru este însă sigur: legăturile între Mănăstirea Ortodoxă Română de la Peri din Maramureș și mănăstirile ortodoxe române din Moldova au existat, fără îndoială, pe parcursul veacului al XV-lea.

Atunci când se fac considerații generale asupra primelor scrieri în limba română, scrieri numite și „texte maramureșene”, în baza a felurite conjeturări și criterii de plauzibilitate, fără a se spune sau chiar fără a se ști nimic despre mănăstirea din Maramureș în care au fost efectuate aceste prime traduceri ale cărților bisericești în limba română, ar fi deosebit de util, ca argumentație de ordin istoric și criteriu de plauzibilitate, să se realizeze și un scurt excurs despre Mănăstirea de la Peri. Cercetătorii ar putea descoperi faptul că această mănăstire a avut (în limbajul de azi) o „capacitate instituțională” uimitoare. Că aceasta a fost o adevărată instituție culturală de tip european. Că aceasta a fost Stavropighie a Patriarhiei Ecumenice încă de la sfârșitul sec. al XIV-lea, că aici a funcționat într-un sens mai extins al termenului, o școală teologică, că aici au existat cărturari care au avut capacitatea de a traduce din greaca veche în latină. Și că aici au fost receptate ideile religios-reformiste ale lui Jan Hus, ceea ce a condus la realizarea primelor traduceri în limba română, în deceniu al patrulea al sec. al XV-lea și la punerea bazelor limbii naționale.

Cunoașterea unor lucruri despre Mănăstirea Peri din Maramureș, despre capacitatea sa instituțională, se poate constitui într-un puternic argument inedit, în sprijinul ideii că primele traduceri ale cărților bisericești în limba română s-au realizat aici, în această mănăstire.

Bibliografie

1. Bota, Ion M., *Maramureșul – leagănul primelor scrieri în limba română*, în vol. *Maramureș*, Ed. Risoprint, Cluj-Napoca, 1996, p. 38-46.
2. Cartoian, N., *Istoria literaturii române vechi*, Ed. a II-a, Univ. București, 2004, p. 47.
3. Cartoian, N., *Istoria literaturii române vechi*, Ed. a II-a, Univ. București, 2004, p. 49.
4. Dudaș, Florian, *Codicele prologar slavon scris la Mănăstirea Peri*, în rev. „Crisia”, Ed. Muzeul Țării Crișurilor, Oradea, nr. 40/2010, p. 210.
5. Giurescu, Constantin C., *Istoria României în date*, București, E.S., 1971, p. 92.
6. Iorga, Nicolae, *Sate și preoți din Ardeal*, Ed. Saeculum, București, 2007, p. 64.
7. Iuga, Nicolae, *Elemente de civilizație medievală românească în bazinul Tisei superioare*, în rev. „Studii de Știință și Cultură”, Arad, nr. 3 (14)/2008, p. 17.
8. Mihalyi de Apșa, I., *Diplome Maramureșene*, Sziget, 1900, p. 109.
9. Mihalyi de Apșa, I., *Diplome Maramureșene*, Sziget, 1900, p. 109-111.
10. Mihalyi de Apșa, I., *Diplome Maramureșene*, Sziget, 1900, p. 111. Pop, Ioan Aurel, *Voivodatul Transilvaniei*, în *Istoria României. Transilvania*, Vol. I, Ed. G. Barițiu, Cluj-Napoca, 1997, p. 494.

11. Mihalyi de Apșa, I., *Diplome Maramureșene*, Sziget, 1900, p. 600-601.
12. Păcurariu, Mircea, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, Ed. BOR, 1980, p. 274.
13. Păcurariu, Mircea, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, Ed. BOR, 1980, p. 250.
14. ***apud.www.crestinortodox.ro/primele-traduceri-romanesti-ale-cartilor-de-sljuba (site consultat la 29.06.2011).